

præsterne skulde være angivere«. Det er herreds- og birkefogedernes og politimestrenes problem, ikke kirkens.

Man møder til tider forstandige oplyste embedsmænd, der vitterligt ikke har noget at klage over og som så udmærket forstår, at bønderne mødes og drikker deres sammensparede penge op efter kirkegang. Det gør de uden uorden og slagsmål – og det anses for rimeligt nok.

Det er tydeligt, at de fleste præster forstår problemet som et moralsk problem. Det er heller ikke pludseligt nyopståede tilstande, man taler om. Det havde aldrig været almindeligt, at en hel husstand gik i kirke om søndagen. Man sendte oftest blot én afsted for at repræsentere husstanden ved gudstjenesten. Det var på Sjælland almindeligt at arbejde for sig selv om søndagen, når man var så hårdt spændt for af hoveri til daglig. Det var en ren og skær nødvendighed – og det vidste præsterne. Derfor skydes der med skarpt på herremænd, der udnytter og udpiner bønderne for arbejdskraft og på dovne adelsfolk, der på trods af deres lediggang ikke ønsker at gå forud for almuen med et godt eksempel ved at møde op i kirken. Fra Jyllinge-Gundsømagle lyder det: »da almuen er så tilbøjelig til at tage eksempler af fornemme folk, så er det ikkun til en slet opbyggelse for de ringere, at fornemme folk i København og andre steder har ... fuld frihed om søndag formiddagen at rejse ud for at gøre lystrejser og besøgelse på landet«.

Et andet gennemgående klagepunkt, der skyder skylden tilbage på centralmagten, er Landmilitsens eksercits, der ofte henlægges til kirketiden – og ofte er direkte forstyrrende for gudstjenesten. På Christianshavn skyder man til måls lige udenfor kirken og ubetænksomt af myndighederne er det også, at lade vagtparaden trække op kl. 11, hvilket holder krigsfolk og tilskuere fra kirken.

Disse indberetninger giver et billede af et samfund betragtet i frøperspektiv. Skrevet af dannede embedsfolk, der levede tæt på de almindelige hverdagsbegivenheder – og som var i stand til at reflektere dem og redegøre for dem i skrift. Derved er de en herlig kilde og til tider meget underholdende læsning og kulturhistorisk oplysende. Hvad jeg for eksempel ikke vidste, var, at keglespil tilsyneladende var den helt store fritidsbeskæftigelse for almindelige bønderkarle i 1700tallet. Men til tider er indberetningerne stereotype, når de benytter et skema, der er lånt fra Pontoppidans katekismus til at opregne de synder og overtrædelser, der finder sted.

Indberetningerne punkterer mange af de romantiske forestillinger om almuefolkene, der trofast gik i kirke hver søndag i de gode gamle dage. Vel gjorde de ej. Og hvis de gjorde, gik de hjem og vaskede bil, drak frokost, så fodbold og video og det der var værre, når de havde været til gudstjeneste. I kancelliet resigerede man overfor disse tingenes tilstand og biskop Harboes forslag fra 1774 til en stramning af helligdagslovgivningen blev stille og roligt lagt på en hylde. Tugtens tid var ved at være omme.

Carsten Bach-Nielsen

Poul Steen: *Gæld, kapital og rente. Præstøborgernes låneaktivitet 1695-1801. (Skrifter udgivet af Lokalhistorisk Afdeling, 1992), 189 s.*

På baggrund af EDB-behandling af et stort kildemateriale i Præstø byfogeds skøde- og panteprotokol og skifteprotokol m.m. fremlægger Poul Steen i denne bog en lang række analyser af Præstøborgernes økonomiske forhold i 1700-årene, således som de fremtræder gennem deres lån og långivning. Han tager udgangspunkt i en kort placering af den lille by, dens befolkningstal og topogra-

fi samt den almindelige konjunkturudvikling.

Skøde- og panteprotokollen for perioden 1695-1801 viste sig at indeholde i alt 752 panteobligationer, desværre med et par forstyrrende lakuner for årene 1707-19 og 1728-38. Dataene fra de mange panteobligationer er med inddragelse af supplerende oplysninger analyseret på kryds og tværs, således at fremstillingen kan belyse forhold som lånstørrelse, lånenes løbetid, aflysninger, tinglyste lån over for løs gæld, låntagere og långivere, lånemidlernes tilvejebringelse og sikkerhed, renteniveau m.m.

Som hovedresultater fremstår, at gælden fordeler sig ligeligt på tinglyste panteobligationer og løs gæld, at størrelsen af de optagne lån gennem perioden stiger mere end inflationen, idet den totale obligationsgæld stiger, og at lånene kun i meget begrænset omfang afdrages. Blandt långiverne dominerede offentlige kasser samt gejstlige, em-

bedsmænd, enker, gårdmænd og arvinger. Over perioden som helhed udgjorde lån fra landsognene omkring halvdelen, en tredjedel var fra Præstø selv og resten fordelte sig på andre købstæder og København. Flere af disse træk genfindes i undersøgelser fra andre områder, og man kunne have ønsket, at resultaterne i højere grad var sat i forhold til andre, og at der var gjort flere forsøg på at give forklaringer.

Bogen rummer også en nøje redegørelse for arbejdsgangen ved gennemførelsen af arbejdet. Man må her hæfte sig ved indsamlingen og organiseringen af datamaterialet, for når det gælder det rent tekniske, er fremgangsmåden forældet. Arbejdet er nemlig udført som en historisk specialeafhandling 1978-81. Man vil i dag med en PC kunne slippe væsentlig lettere om ved det, uden brug af langsommelige kodningsskemaer og overførsel til hulkort.

Ole Degn

DET 19. ÅRHUNDREDE

Jens Chr. Manniche: *Damen der skød på doktoren. En bog om Anna Hude*. (G.E.C. Gad, 1993). 245 s.

Sidsel Eriksen: *Søster Silfverbergs Sorger. Historien om hvordan en søndagsskolelærerinde blev afholdsagitor og feminist*. (Spektrum, 1993).

Biografien har i de seneste år oplevet en renæssance, som har resulteret i en sand strøm af bøger. Både de humanistiske videnskabsfolk og forlagene har opdaget det scoop, der ligger i at skrive om kendte personer, som Thit Jensen, Nathalie Zahle, Agnes Henningsen, Hartvig Frisch, Aksel Larsen osv. De fleste af biografierne har vakt stor interesse i offentligheden og blandt læserne.

En af forklaringerne på biografens succes har været, at folk i krisetider, præget af opbrud og usikkerhed, er tiltrukket af historier om liv, der hænger sammen og som i en eller anden forstand er lykkedes.

Blandt fagfolk har den nyvakte interesse for den biografiske genre også andre årsager. En af dem har været trætheden – eller måske ligefrem opgøret med 1970ernes marxisme og strukturalisme, der ikke levned megen plads for individet. Dette har dog ikke betydet en tilbagevenden til den idealistiske og blandt moderne historikere foragtede biografitradition, hvor individet og dets virke ses som altafgørende.

Snarere har der været tale om meto-